

AGRONOMSKI GLASNIK

UREDIO: Dr. STJEPAN POŠTIĆ

Инг. агр. Иван М. Варга — Београд

Прошлост и будућност нашега задругарства

Кад год се хоће говорити о прошлости нашега задругарства, мора се имати на уму да су, изузевши Краљевину Србију, сви остали крајеви наше уједињене отаџбине подпадали у прошлости под туђинску владавину и то не сви скупа под једну те исту владавину него један део — Словенија и Далмација — под аустријску полу Аустро-Угарске Монархије, други део — Хрватска, Славонија и Војводина — под маџарску полу Аустро-Угарске Монархије, а трећи део — Босна и Херцеговина — под нарочити мешовити аустро-маџарски режим.

Ванредно је важно да се ово нагласи и да се узме као једну од полазних тачака и као основицу код разматрања прошлости нашега задругарства већ због тога што су политички оквири, постављени овим околностима, били уједно и оквири преко којих задругарство није могло да прерашћује, него се је у сваком овом оквиру морало развијати изоловано и засебно од задругарства осталих оквира. На тај начин, а урачунавши сада и бившу Краљевину Србију, резултирају четири оквира од којих је сваки за себе дао основицу за регионални развитак нашега задругарства и постао поводом да су се у нашем задругарству усталили нешто јаче него је иначе обичај регионално груписање, регионална конфигурација и уопће регионализам. — Ово је морало да буде тим више што је у сваком оквиру постојало и посебно законодавство за задруге: у Словеначкој и Далмацији аустријски закон о привредним и господарским задругама од год. 1873.; у Хрватској, Славонији и Војводини маџарски трговачки закон од год. 1875.; у Босни и Херцеговини босанско-херцеговачки закон од год. 1883. и коначно у Србији српски закон о земљорадничким и занатским задругама од год. 1898. —

Обзиром на доба када се започињају оснивати прве задруге у појединим нашим крајевима, мора се разликовати три узастопне почетне фазе: једну најранију, једну средњу и једну најкаснију

Најранија фаза пада у почетак седамдесетих година XIX. столећа, а манифестује се са појавом прве словеначке привредне задруге, која је основана у год. 1874. у Мозирју данашњем округу Мариборском, а под фирмом »Посојилница в Мозирју«. Ова фаза пред-

ставља почетак у наступу словеначког задругарства које се релативно брзо развија под систематским деловањем и врховним водством најпре Михајла Вонџака и његових сарадника, а касније Дра Јанеза Крека уз суделовање скоро целокупне словеначке народне интелигенције.

— Средња фаза предочује почимање наступа главне и претежне масе хрватскога и српскога задругарства, а пада у доба деведесетих година, дакле пуних двадесет година касније. У тој фази оснивају се осим Босне и Херцеговине у свима осталим крајевима, где обитавају Срби и Хрвати, скоро истовремено прве српске односно хрватске модерне привредне задруге. У Србији у год. 1894., у Далмацији у год. 1896., а у Хрватској и Славонији у год. 1897. и 1898.

Најкаснија фаза почима око десет година касније са оснутом прве хрватске сељачке задруге у год. 1904. у селу Орашју у Босни и репрезентира почетак развоја задругарства у Босни и Херцеговини.

За нас овде је важно да констатујемо које идеје су биле покретачи у овом важном покрету, те које су послужиле као основни принципи за груписање, за конфигурацију нашега задругарства и уопће код изградње основнога, конститутивнога механизма и скелета нашега задругарства.

Када би се код овога обратила пажња једино на доба у које започима задругарство код најпретежније масе нашега народа — а то је доба у које пада пре именована средња почетна фаза — па и на доба уопће првих почетака нашега задругарства — дакле и на најранију фазу — те при томе поставило тежиште на менталитет и на идеје водиље у оном делу Европе који даје правце и конститутивне састојине савременој култури и цивилизацији, морало би се доћи до закључка, да је наше задругарство већ у почетку код свога формирања било покретано у првом реду т. ј. мало не искључиво само оним опћечовечанским, космополитским, социјално-економским, културним и т. д. идејама које су типичне савременом задругарству; дакле оним односно аналогним идејама које су у то доба покретале н. пр. задругарство у Немачкој, у Француској, у Данској и т. д.

Међутим познато је да смо ми овде на југоистоку Европе скоро константно у заостатку у скоро сваком подручју савремене културе и цивилизације; да скоро увек закашњавамо, те осим тога да у овом делу Европе, као у изразито агркултурним појасевима, многи покрети индустријскога, буржујскога и пролетерскога Запада и многе у крилу тога Запада изникле идеје не налазе и не могу налазити одзива.

Социологија је недвојбено утврдила да је сељак по унутрашњој битности целокупног свога положаја у природи и у друштву не само конзервативан елеменат, него и да подлеже управо елементарно једном важном и упливном сплету идеја, који се означаје са именима: Отаџбина, Племе и слично.

Није случајно н. пр. да т. зв. »Зелена Интрнационала« није ни у оним сељачким срединама, које су веома напредне, могла доћи ни

издалека до толикога значења као што је то постигла међу радништвом и ситним градским човеком т. зв. »Црвена Интернационала«.

Исто тако није случајно да земљорадничко задругарство у веома напредним сељачким срединама, као што је н. пр. Данска, унатоц свога високога развитка није по својим духовним тенденцијама и основима у толикој мери универзалистичко, космополитско, као што је то н. пр. конзумно задругарство пролетерскога дела Запада.

Дакле већ на основу овога биће разумљиво да се код испитивања стварнога тока догађаја може констатирати да су у оваковој сељачкој средини као што је наша, дошле код широких слојева код наступања задругарства у први ред извесне снажне идеје и скоро елементарни мотиви за које се не може тврдити да су баш они елементи који су типична састојина задружне идеологије.

Најзначајнија од ових идеја и најснажнији од ових мотива био је национализам и то не југословенски национализам, којега онда у ширим масама није још ни било, него национализам српски, национализам хрватски и национализам словеначки.

Ја сам одмах у почетку споменуо четири подручја која су силом прилика била постављена нашем задругарству као оделити оквири за његов развитак. Сада могу то употпунити и казати да је национализам био тај снажни и меродавни мотив према којему се је наше задругарство у сваком од тих оквира уобличавало и конфигурисало. — Дапаче и нешто више. У једној средини која је кроз столећа била под туђинским господством; где су и сва интелигенција и најшире масе народа, у колико су били национално пробужени, сањали о националном ослобођењу као о највишем идеалу и највишем циљу, у таковој средини могао је само национализам примити улогу покретача, иницијатора и организатора једнога таковога све обухватајућег покрета као што је задругарство. —

Стварно узето може се према томе из свега до сада изнешенога закључити следеће:

Поред конзервативних тенденција које делују мање или више, јаче или слабије, посвуда у задругарству изниклом из сељачке средине, допринеле су нарочито наше прилике у временима пре нашега народнога ослобођења и уједињења да је не само сваки део (свако племе) наше троимене нације развио своје засебно задругарство, него да се је дапаче унутар напоменутих оквира, дакле унутар свакога племена, развило засебно српско и хрватско задругарство свакога политичко-управног дела.

Оснивали су се и развили су се каткад у једном те истом месту засебно месне хрватске и засебно месне српске задруге, а у једном те истом оквиру основале и развиле су се, као што је било посве

природно, засебне српске и засебне хрватске задружне јединке вишег степена т. ј. Савези.

Изнимку од тога правила предочавала су господарска друштва као задруге, где су били организовани заједно у истим установама и Срби и Хрвати.

И тако је моменат нашег народног уједињења, затекао у нашем задругарству регионализам и племенски национализам као мотиве прорасле кроз све задружне јединице.

Изузевши пријашњу Краљевину Србију, где је сам задружни закон прописивао оснутац једнога Главног Савеза као врховне репрезентативне и ревизионе установе, а осим тога предвиђао оснивање, дакле давао сугестију за оснивање нарочитих централних само пословних установа, затекао је час народног уједињења у осталим крајевима релативно знатан број задружних Савеза, између којих није било никаквих трајних организацијских повезаности и изнад којих није било виших јединица т. ј. Главних Савеза. Сваки Савез радио је за себе и за своје задруге, ослањајући се у погледу новчаног (кредитног) прикључка на новчано тржиште на своју задружну банку, ако је таква постојала, односно ако није, ослањајући се на капиталистичке новчане заводе. У организацији робнога пословања, дакле у набављачким и продајним пословима, постојала је само у словеначком задругарству, и то у кругу најјачега словеначкога Савеза, а донекле и у србијанском задругарству, знатнија концентрисаност и организаторна дотераност; код Словенаца у виду једне централне искључиво пословне набављачко-продајне јединке вишега степена (Господарске Звезе). —

Све је то било израсло одоздол природним еволуционим путем, па је стога представљало чврсту творевину ураслу у своју средину правим органским начином. —

Међутим већ у последњим годинама пре светскога рата, а нарочито у последњим годинама тога рата, све више су се међу управљајућим и интелектуалним круговима нашега задругарства у т. зв. прецанским крајевима множили гласови који су нешто из теоријских побуда, нешто из увида стечених код проучавања задругарства на западу и северу Европе, а нешто и из домаћих искустава, дошли до уверења да наше задругарство не може остати код овакове конфигурације и оваквог устројства. Почеле су се све јаче тражити реформе под паролама о консолидацији и концентрацији задругарства на словенском Југу на бази рационалне раздеобе функција но уз очување аутономије нижестепених јединица.

Све више се увиђала потреба једнога Главнога Савеза који би имао да функционише не само као врховни репрезентативни орган, него као централни регулатор свеколикога задружнога живота. Поред тога увидело се је као даљња потреба, да се и у широким масама задругара пропагирају у све јачој мери специфично задружне, уни-

верзалистичке идеје и принципи, а у организаторном погледу да се за поједине сродне групе задружних функција успоставе нарочите вишестепене искључиво пословне јединице као н. пр. да се набављачки послови концентришу у централним набављачким установама које ће се само тиме бавити, да се за обављање производних послова оснују нарочите централне произвођачке установе, а продавачке послове да се концентрише у нарочитим централним продавачким установама. Уједно да се као централнога акумулатора задружних кашитала, као централнога финансиера, као врховнога регулатора у новчаним пословима оснује велику централну, задружну или полузадружну кредитну установу у облику Главне Задруге, односно Централне Задружне Банке или Централнога Кредитног Завода.

У кратко речено: почело се је увиђати све више да се и у наше задругарство морају увести у што пунијој мери и организацијски и пословни и идеолошки принципи који су прокушани у западној и северној Европи у земљама старе и напредне задружне културе и где су се неоспорно показали као једино конструктивни и једино могући.

Прилике настале после народног уједињења показале су да су гласови за оваковим реформама у нашем задругарству били оправдани. Од часа када смо у нашој националној заједничкој држави ступили у пуно светло историје као самостални творци наше будућности, која је могућа само на бази рационалне расподеле, употребе и организације свих енергија Нације, осетило је наше задругарство све интензивније потребу наведених реформи, па и приступа предано и енергично самом извођењу. —

Оснутак Главног Задружног Савеза већ у год. 1919. била је прва етапа на томе путу и у његовом крилу представници задругарства дају се одмах на израђивање пројекта о установама које је требало основати и о методама које је требало завести.

Нажалост ова настојања нису довела до жељених резултата ради многобројних доста компликованих разлога тако да се ситуација све до сада није много изменила. Само у погледу централне кредитне установе настала је промена у толико што се је била основала Дирекција за Пољопривредни Кредит, на чије место је недавно ступила у живот Привилегована Аграрна Банка. Али нити оснивање Привилеговане Аграрне Банке не чини, по мојем дубоком уверењу, излишним стварање једне врховне искључиво задружне новчане (кредитне) централе, јер Привилегована Аграрна Банка неће се никада моћи упуштати у улогу и функцију места за пуна новчана изравнања међу задругама као што би то чинила именована централа, а да о другоме и не говоримо.

Остаје дакле нашем задругарству да у будућности реши све те напоменуте проблеме. Само онда ће нашем задругарству бити сигурна будућност када се у пуној мери оствари:

1.) што ужа и што интимнија сарадња и узамјаност свих делова и свих врсти нашега задругарства и то не само у подручју нижестепених јединица, него и у подручју виших и највиших јединица.

2.) изградња нарочитих централних пословних установа које би, не реметећи у николико хисторијски створену конфигурацију, функционисале као пословна средишта без обзира на оквире, преграде и засебности између хисторијских групација. —

Конечно да напоменем још нешто.

Задругарство је креација која се у свој својој битности, поред осталог, оснива на слободи акције, на самоопредељењу, самопомоћи и самоуправи и зато ниједна насилна мера, ниједна мера која не стоји у сугласју са еволуционим процесом у самоме задругарству, не може имати конструктивног учинка.

Садање устројство нашега задругарства развило се је природним еволуционим путем и то устројство може бити усавршавано само истим путем. То треба да имају на уму сви који раде на будућности нашега задругарства.

Вој. В. Ђорђевић — Београд

Закон о задругарству

Представници задругарства поднели су свој пројекат закона о задругама.*

Једна од најважнијих привредних грана била је до сада без једнообразног закона, где-где скоро и без специјалног закона. Са овим треба да се замене око дванаест разних закона по којима су се до сада управљале задруге. Наш привредни живот све више и више изискује једну добру задружну организацију, те с тога доношење овога привредног закона спада у ред једног од најважнијих закона, од кога ће у многоструком зависити правилан развитак будућег задругарства.

Пројекат садржи у себи много доброга и заслужио би највећу похвалу и једнодушно одобравање, да у њему ипак није унета једна одредба, која из основа ремети целокупан смисао задругарства и закона, који се њега ради доносе. Чудновато, просто невероватно, да су представници задругарства могли, између осталог онако доброг, да предложе једну начелну, посве рђаву ствар, која целоме закону даје изглед једног лошег закона.

* Као што је познато на једној конференцији представника Министарства пољопривреде и Главног Задружног Савеза, која је одржана своједобно у Министарству пољопривреде, повјерио је министар пољопривреде г. Др. Сто Франгеш главном Задружном Савезу да изради и да предложи Министарству предлог Закона о задругарству. Тај предлог је израђен и сада предложен.